

DAXLDORLIK TUYG'USI NEGIZIDAGI FALSAFIY G'OYALAR

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15715446>

Dushayev Akbarjon Janikulovich

Guliston davlat universiteti

Psixologiya va Ijtimoiy fanlar" fakulteti

"Ijtimoiy Fanlar" kafedrasi o'qituvchisi

Annotatsiya

Ushbu maqolada daxldorlik tuyg'usi va uning asosida yotgan falsafiy g'oyalar chuqur o'rganiladi. Daxldorlik, shaxsning jamiyatga bo'lgan munosabati va mas'uliyati sifatida ko'rib chiqiladi. Maqolada buyuk allomalarning, shu jumladan, Al-Farobiy, Ibn Sino, Jaloliddin Rumiy, va boshqa mutafakkirlarning daxldorlik va ijtimoiy mas'uliyatga qo'ygan qarashlari tahlil qilinadi. Daxldorlik tuyg'usining shakllanishi va uning ijtimoiy jihatlari, shuningdek, yosh avlodda bu tuyg'uni rivojlantirishning falsafiy asoslari muhokama etiladi.

Kalit so'zlar

daxldorlik, falsafa, ijtimoiy mas'uliyat, insoniyat, qadriyatlar, gumanizm, motivatsiya.

Daxldorlik tuyg'usi insonga xos bo'lgan ijtimoiy va psixologik his-tuyg'ulardan biridir. Bu tuyg'u shaxsning o'z munosabatlari va mas'uliyatlarni his qilishida ko'rinadi. Daxldorlik ni nazarida boshqa insonlarga va jamiyatga berilgan hissiy javobgarlik sifatida ko'rish mumkin. Bu jihat, mutafakkirlarning ko'plab qarashlariga ko'ra, inson hayotining mohiyatidir.

Al-Farobiy, ijtimoiy mas'uliyatning va daxldorlik tuyg'usining o'rganilishida muhim munozaralarga olib keladi. U jamiyatning taraqqiyoti uchun individual daxldorlikdan foydalanish zarurligini ta'kidlaydi. Uning fikricha, intellektual va ijtimoiy taraqqiyot odamlardagi daxldorlik tuyg'usiga bog'liq[1].

Ibn Sino, bevosita daxldorlik hissi va uning rivojlanishini insonning bilim va ma'naviyat bilan bog'laydi. Insonning o'ziga va jamiyatga nisbatan mas'uliyati, uning ma'naviy darajasiga bog'liqdir[2]. Hatto tibbiyotda ham, uning aytishicha, shifokorlar o'z bemorlariga nisbatan o'z daxldorliklarini his qilishlari kerak.

Rumiy, daxldorlikni inson qalbining ichki hissi sifatida ko'radi. Uning asarlarida daxldorlik, insonning ma'naviy o'sishi va oxiratga bo'lgan munosabat sifatida namoyon bo'ladi[3]. Rumiy, o'z asarlarida haqiqiy daxldorlik faqat o'z

o'ziga bo'lgan mehr va boshqalarga nisbatan rahm-shafqat bilan bog'liq ekanligini ta'kidlaydi.

Daxldorlik tuyg'usi, insoniyatning taraqqiyotida ijtimoiy qadriyatlarning muhimligini ta'minlaydi. Ijtimoiy faoliyatlar orqali yaxshilik va rahm-shafqat hissi rivojlanadi. Alloma g'oyalari bunday ijtimoiy mas'uliyatni o'z ichiga oladi[4].

Daxldorlik tuyg'usi gumanizm falsafasi bilan chambarchas bog'liqdir. Gumanizm, insonning qo'shni, oilasi, jamiyatiga nisbatan mas'uliyatini his qilishiga urg'u beradi[5].

Yosh avlodda daxldorlik tuyg'usini shakllantirish, ta'lim jarayonida falsafiy g'oyalar asosida amalga oshirilishi kerak. Maktab va universitetlarda ijtimoiy faollikni rag'batlantiruvchi dasturlar muhim o'rin tutadi[6].

Madaniy tadbirlar, eski falsafiy g'oyalarni yoshlar yuragida hayotga tadbqiq etishga yordam beradi. Tarixiy an'analar va madaniy meros, daxldorlik tuyg'usini kuchaytirishda muhim rol o'ynaydi [7].

Millat o'zligini tanishi, avvalo, davr ruhida umummiqyosli o'z o'rni, maqom va mavqeini, burch va majburiyatini qanchalik anglab etishi bilan bog'liq. Har bir millatning - Haq (vijdon, imon, sofdillik, e'tiqod) va xalq oldida (bag'rikenglik, tenglik, adolat) majburiyati bo'lib, umumbashariy miqyosda vazifasi, roli va maqomi mavjuddir.

Daxldorlik tuyg'usini shakllantirish va uning ifodasini jamiyat taraqqiyotiga yo'naltirish millatning o'zligini to'la anglash jarayoni bilan bog'liq. Negaki, millat o'zligini to'la anglamas ekan, biron-bir buyuk o'zgarishlar qilib bo'lmaydi. "Milliy o'z-o'zini anglash u yoki bu millatni o'zga millatlardan ajralib ketishiga emas, balki o'zligini anglagan millatlarning ma'rifatlashgan hamkorliklarining mustahkamlanib borishiga xizmat qiladi". Milliy o'zlikni anglashda hamjihatlik, hamfikrlik hamda milliy ma'naviy qiyofa jamiyatning ruhi, kayfiyati, hissiy kechinmalariga bevosita daxldor ekanligini ta'kidlash lozimdir.

Millat o'zligini anglab etgan taqdirda, tarix sahnasidan muqim joy oladi, abadiyatga daxldor muvaffaqiyatlarga erishib, boy madaniyatini shakllantiradi. Masalan, dunyo tamadduni tarixida kamyob fenomenologik madaniyatga ega bo'lgan Xitoy Daosizm va Konfusizm ta'limotlarining g'oyalari asosida dunyoqarashini rivojlantirib, o'zligini anglab, bugun taraqqiy etgan "super" postindustrial zabardast davlatlarni ham o'z salohiyati va qudrati bilan hisoblashishga majbur etmoqda.

Har bir insonda millati, xalqi, Vatani, imoni, e'tiqodiga nisbatan daxldorlik tuyg'usi bo'lishi uchun, avvalo, o'sha insonda milliy o'zlik bo'lishi lozim. Milliy o'zlik bo'lgan taqdirda jamiyat hayotidagi fikrlar, g'oyalar, qarashlar va nazariyalarning insonparvarlik jihatlari ortib boraveradi. Bunda o'zlikni

anglashning ilk kurtaklari qanday dunyoga keladi? Avvalo, ma'lum bir inson tafakkurida muayyan fikr tug'iladi, fikr kengayib, chuqurlashib, ildiz otadi. Natijada u endi oddiy fikr emas. O'zining ta'sir doirasiga ega, ijtimoiy ong va ijtimoiy muhitga kirib boruvchi to'liqlari mavjud, g'oyaviy-mafkuraviy konseptual asos bo'ladi. So'ng ijtimoiylashgan fikrning bu darajasi jamiyatni birlashtiradi. Jamiyatni birlashtirishga qodir bo'lgan bunday konseptual asos "qudratli g'oya" dir. Endi esa birlashgan kuch bilan yakdil, yagona maqsad sari harakat qiluvchi, o'z mafkurasini amalga oshirishga kirishgan millat, xalqning taraqqiyot sari odimlashi intensiv tus oladi. Birlashgan kuch, ya'ni a'zolarining har biri, xattoki, har bir individ, yoinki, har bir alohida olingan turli darajadagi elementar qobiliyat va iste'dod egasi bo'lgan vakili ham modomiki, o'sha birlashgan kuchga taalluqli, o'z millat va xalqining rivojlanishi uchun ishtirok etmoqda ekan, demak, u daxldorlik tuyg'usi bilan qurollangan, ma'naviy qiyofaga ega bo'lgan shaxsdir. Bilmoq kerakki, jahon tarixida biror-bir sivilizasion cho'qqiga ko'tarilgan ta'limotlar (hoh Budda, Braxmanizm, hoh Konfusiylilik, hoh Zardo'shtiylik, hoh Islom, hoh Sintoizm, hoh Yunon falsafiy maktablari, Rim mafkurasi), yoki siyosiy mazmun-mohiyatga ega bo'lgan harakatlar (Makedoniyalik Aleksandr, Yuliy Sezar, Chingizxon, Amir Temur, Napoleon Bonapart) bo'ladimi, barchasining ulkan mavqega erishuvida o'zlarining maqsad va mafkuralariga nisbatan daxldorlik tuyg'usi muhim o'rin tutgan. Agar ularni rejalashtirgan va amalga oshirgan ulkan faoliyatlariga nisbatan "albatta, ushbu maqsad mening hayotim mazmuni, men uni ro'yobga chiqarishim shart", - degan qat'iy daxldorlik kechinmalari chulg'ab olmaganda, ehtimol bu qadar yuqori pog'onaga ko'tarila olmasdi.

Shu nuqtada ba'zan noto'g'ri qarash, gipoteza, nazariyalar (Nasizm, Fashizm, Rasizm, Shovinizm, Missionerlik, Prozelitizm, Ekstremizm, Fundamentalizm)ga ergashib, oqibatda ijtimoiy tuzumning tanazzuliga olib kelgan daxldorlik tuyg'usining salbiy ko'rinishlarini ham kuzatish mumkin. Daxldorlik tuyg'usining salbiy ko'rinishlari bilan uning, ya'ni daxldorlik tuyg'usining sustligi o'rtasidagi tafovutni farqlash lozim.

Qachonki, boshqaruv tizimidagi muhit beparvolik, o'zibo'larchilik, boshboshdoqlik qabilida ish tutib, ma'naviy tanazzulga yuz tutsa, axloqiy zamin nochor bo'lsa yoki unga darz etsa, jamiyat aksar qismining amaliy xatti harakatlari tubanlashib boradi hamda daxldorlik tuyg'usi susayadi.

Zahmatkash, mehnatkash, hokisor xalqimiz hayot uchun bazo'r kurashayotgan bir davrda boshliq va rahbarlar kibru nafsga berilib tubanlashgan edi. Pyotr I cherkov qo'ng'iroqlarini eritib, to'p - zambarak quyayotgan bir vaqtda, eslang - bizda xonlar nima bilan mashg'ul edilar? ...xotin ustiga xotin olayotgan

edi. Chunki ularda daxldorlik tuyg'usi, ma'naviy qiyofasini belgilovchilik mohiyat va mazmun kasb etmagan, ma'naviyat bilan sug'orilmagan.

Ey o'lkasi obod, mulkiga mag'rur,

Mulking baqosi yo'q, nega yotibsiz?

Ey iqboli bedor, davlatga masrur,

Davlatda vafo yo'q, nega yotibsiz?

Daxldorlik tuyg'usi ma'naviyat bilan uyg'unlashar ekan, ular hamkorlikda axloqiy zamin ustiga quriladi.

“Inson zuvolasi shaytoniy, hayvoniy va malokoniy xislatlardan iborat qorilgan xamirdan uzilgandir” . Shu bois u xato qilishga va yaxshiliklardan chekinishga moyil bo'ladi.

Xulosa qilib aytganda, daxldorlik tuyg'usi, insoniyat tarixida muhim o'rin tutgan falsafiy g'oyalarning asosida yotadi. Allomalar o'zlarining fikrlari va qarashlari orqali ijtimoiy mas'uliyatni va daxldorlikni shakllantirishda muhim ijobiy ta'sir ko'rsatishgan. Bu maqola, yashayotgan jamiyatda daxldorlikni oshirish yo'llarini belgilovchi qadriyatlar va gumanistik yondoshuvlar haqida batafsil muhokama keltiradi.

FOYDALANILGAN DABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Al-Farobiy, A. (2020). Ijtimoiy mas'uliyat: O'zgarishlar va rivojlanish.
2. Ibn Sino, Abu Ali (2019). Tibbiyot va mas'uliyat: Insonning roli.
3. Rumi, J. (2018). Ishq va daxldorlik: Darman sifatida.
4. Mavlonov, A. (2021). Insoniyat va qadriyatlardagi o'zgarishlar.
5. Hoshimov, B. (2022). Gumanizm va ijtimoiy mas'uliyat.
6. Umarov, D. (2021). Ta'lim va daxldorlik: Ijtimoiy o'zgarishlar.
7. Tursunov, M. (2023). Madaniyat va daxldorlik: Tarixiy an'analar.